

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Анатолій Коструба

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9542-0929>
ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/N-1070-2017>
priminterpar@yahoo.com

УДК: 347.98

ПРЕЮДИЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ ЯК ІНСТИТУТ ПОХІДНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ ФРАНЦІЇ: ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕЦЕПЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Формування єдиної судової практики на сучасному етапі розвитку правосуддя в Україні є методологічною проблемою, яка має відповідне емпіричне підґрунтя. В її основі лежить відсутність підходів у процесуальній діяльності Верховного Суду, якими забезпечується дотримання принципу правової визначеності. Проведеною реформою процесуального законодавства України сформовані засади здійснення правосуддя у країні, проте, в контексті наведеного, деякі практичні аспекти їх впровадження вимагають свого доопрацювання. Зазначимо, що у юридичній літературі не сформовано усталеної позиції щодо інтегрального механізму уніфікованої судової практики, невизначеними залишаються юридичні засоби забезпечення його дієвості.

Метою статті є вирішення проблеми забезпечення сталої практики Верховного Суду через обґрунтування доцільності запровадження аналогових юридичних конструкцій комунітарного процесуального права Європейського Союзу та процесуального права Франції у національну правову систему.

Встановлено, що неоднакове застосування правових норм сприяє деформації структурної єдності судової практики. Одним зі способів подолання цього процесу є впровадження інституту преюдиціального запиту в національну правову систему України. Цей інститут похідної юрисдикції набуває свого процесуального поширення не тільки в межах національного судочинства європейських країн, а й використовується як засіб уніфікації судової практики в наднаціональній юрисдикції.

Преюдиціальний запит – форма звернення суду певного рівня юрисдикції (який встановлюючи фактичні обставини, застосовує національне право) до компетентного органу судової влади національної правової системи, який переглядає судові акти першої або апеляційної інстанції в порядку касаційного провадження, для

© Анатолій Коструба, 2018

отримання його думки щодо застосування тієї чи іншої правової норми в спірних правовідносинах через делеговане тлумачення її змісту.

Правова сутність преюдиціального запиту проявляється через його формальні (судова ініціативність, інформативна доступність, строковість, дискретність) і змістовні ознаки (питання застосування права, наявність проблеми єдності правозастосування, новаційний характер проблеми правозастосування, відсутність касаційного провадження із предмета спору в межах преюдиціального запиту в суді).

Проведений аналіз процесуального законодавства Франції свідчить про необхідність вдосконалення національного законодавства в контексті конвенційних зобов'язань України. Доцільним є впровадження у правову систему України інституту преюдиціального запиту як способу формування єдиної судової практики, що дасть змогу забезпечити належне виконання вимог статей 6, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, сприятиме підвищенню рівня правосуддя у країні. У цьому контексті розроблений в Україні законопроект щодо запровадження інституту преюдиціального запиту та уніфікації касаційного провадження вимагає свого доопрацювання з урахуванням позитивного досвіду Франції.

Ключові слова: преюдиціальний запит; конвенційні зобов'язання; єдність судової практики; процесуальне право Франції; Верховний Суд; касаційне провадження.

Створення Верховного Суду в Україні є запорукою реалізації принципу верховенства права при здійсненні правосуддя, який має ґрунтуватися на засадах передбачуваності судових рішень, розумних очікувань і збалансованості системи механізмів формування єдиної судової практики.

Оновлення процесуального законодавства України через прийняття Закону України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”¹, як один із важливіших кроків у реалізації конституційної реформи щодо правосуддя, стає фактором забезпечення ефективного юридичного захисту прав та свобод людини в суді. При цьому недоречно лишати поза увагою позитивний досвід європейських країн у реалізації процесуальних аспектів принципу верховенства права, зокрема досвід Франції. У контексті конвенціональних вимог досягнення цієї мети передбачає законодавче закріплення певних процедур забезпечення права на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту.

Питанню гармонізації цивільного процесуального права України з процесуальним правом Європейського Союзу (далі – ЄС), його окремих країн приділена значна увага у працях С. Бичкової, М. Буроменського, К. Гусарова, А. Довгєрта, В. Муравйова, А. Чурпїти, М. Деменчука та ін. Водночас рецепція окремих процесуальних інституцій у національ-

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 96. Ст. 2921.

ну правову систему, її доцільність та необхідність в аспекті забезпечення конвенціональних зобов'язань України, на жаль, не стали предметом наукового інтересу вітчизняних учених. Так, М. Деменчук зазначає, що інститутом преюдиціального запиту можливо було б вирішити проблему застосування правових норм ще на рівні судів першої інстанції, що, зі свого боку, забезпечить єдність судової практики². На жаль, ідея автора обмежується постановкою проблеми, визначенням кола завдань, які необхідно вирішити. Правова суть цього інституту похідної юрисдикції залишається невизначеною, як і чіткі критерії, яким має відповідати преюдиціальний запит.

На сучасному етапі розвитку процесуального законодавства країн світу шляхи подолання такої деформації достатньо диференційовані. До них слід віднести й наявність у національному законодавстві екстраординарних підстав для скасування судового акта, проведення аутентичного тлумачення правової норми, формування і впровадження в середовище юристів-практиків огляду правових позицій суду вищої інстанції. Нарешті, вирішення проблеми колізії в судовій практиці забезпечується інститутом преюдиціального запиту.

Якщо більшість із перелічених вище засобів забезпечення усталеної практики судового правозастосування відомі національній правовій системі, навіть впроваджені у сферу національного законодавства, то такий із засобів, як преюдиціальний запит, є абсолютно новою правовою конструкцією для процесуального права України. Утім, сьогодні питання його рецесії в національну правову систему актуалізується в контексті вимог ст. 14 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р.³ та Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) від 2 жовтня 2013 р.⁴.

Мета дослідження полягає у вирішенні проблеми забезпечення єдиної судової практики через обґрунтування доцільності запровадження суміжних юридичних конструкцій комунітарного процесуального права ЄС та процесуального права Франції у національну правову систему.

² Д. Деменчук, 'Преюдиціальний запит – один із засобів гармонізації судової практики' (2015) 4 Право і суспільство 14.

³ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р.: ратифіковано із заявою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

⁴ Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 2 жовтня 2013 р.: ратифіковано із заявою Законом України від 5 жовтня 2017 р. № 2156-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 88. Ст. 2678.

Преюдиціальний запит є інститутом похідної юрисдикції, для якого характерна публічна інформативність думки вищої судової інстанції щодо застосування правової норми при вирішенні конкретного спору судом нижчої ланки за відсутності облігаторності правової позиції касаційного суду.

За своєю правовою природою преюдиціальний запит є видом судового рішення, оскільки він передбачає процесуальну активність суду, що виражається у відповідній процесуальній формі його діяльності.

Це форма звернення суду певного рівня юрисдикції (який, встановлюючи фактичні обставини, застосовує національне право) до компетентного органу судової влади національної правової системи, який перевіряє судові акти першої або апеляційної інстанції в порядку касаційного провадження, для отримання його думки щодо застосування правової норми у спірних правовідносинах через делеговане тлумачення її змісту.

У такий спосіб місцевий чи апеляційний суд отримує від касаційного суду результати казуального тлумачення правової норми, яка застосовується судом – реципієнтом при розгляді ним справ, чим забезпечується єдність судової практики при вирішенні типових спорів. Крім того, преюдиціальний запит забезпечує процесуальну економію часу при розгляді справи судом та при визначенні стороною доцільності оскарження прийнятого судового акта за результатами розгляду справи по суті, оскільки модель правової позиції суду стає очевидною.

Ефективність такого способу забезпечення єдності судового правозастосування полягає у системно-структурному зв'язку, в якому перебувають тлумач преюдиціального запиту (касаційний суд) і реципієнт результату такого тлумачення (місцевий чи апеляційний суд) через процесуально-правові умови доцільності врахування позиції касаційного суду.

Через висловлення власної думки з окресленого кола юридичних питань, касаційний суд шляхом судового тлумачення колізійної правової норми створює опосередковані умови для вирішення юридичного казусу місцевим або апеляційним судом у визначеному ним векторі правозастосування.

На наше переконання, процедура надання висновку за результатами розгляду преюдиціального запиту має ту перевагу, що наявність консультативної думки касаційного суду щодо тлумачення права дає змогу із великим ступенем ймовірності уявити собі позицію, яку займає суд щодо тієї чи іншої правової норми, застосування якої на практиці може викликати певні труднощі. При цьому касаційний суд не впливає на принцип незалежності суду через обмеженість у нього права встанов-

лення фактичних обставин справи й перевірки їх доказами на цьому етапі його процесуальної діяльності зокрема та загалом. Таким чином, застосування цього інституту як одного з механізмів формування єдиної судової практики, який використовується у праві ЄС (Протокол № 16 до Конвенції) при вирішенні спорів судом є доцільним.

Зазначимо, що питання запровадження у процесуальне право України цього інституту похідної юрисдикції не є новим. Так, 9 лютого 2018 р. зареєстрований проект Закону України “Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження)” (далі – законопроект № 8030), мета якого полягає в подоланні правової невизначеності та лакун, що можуть бути усунуті судовою владою⁵. Однак, незважаючи на актуальність цього питання, вітчизняному законодавцю не вдалося побудувати в законопроекті № 8030 структурну єдність ідеї забезпечення єдиної практики через інститут преюдиційного запиту. По-перше, досліджуваний нами законопроект стосується виключно цивільної юрисдикції, оскільки ним пропонуються зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Логіка авторів законопроекту не зовсім зрозуміла, враховуючи те, що нова редакція чинних на сьогодні процесуальних кодексів України (ЦПК України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України) була запроваджена єдиним законом – Законом України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”⁶. По-друге, автори законопроекту пропонують внести доповнення до розділу III “Позовне провадження” до глави 9 “Судові рішення”, доповнивши її ст. 261¹ із назвою “Преюдиціальний запит”. Відразу ж зазначимо, що інститут преюдиційного запиту не слід обмежувати виключно позовним провадженням. Проблема забезпечення єдності судової практики не стоїть осторонь від наказного та окремого провадження. Зміст ст. 261¹ не містить у собі визначення, хто може бути ініціатором звернення суду з преюдиціальним запитом, і відповідні права учасників судового процесу в цьому випадку. По-третє, в законопроекті № 8030 передбачено звернення з преюдиціальним запитом до касаційного суду, яким є Вер-

⁵ Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо запровадження інституту преюдиційного запиту та уніфікації касаційного провадження): проект Закону України від 9 лютого 2018 р. № 8030. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63467 (дата звернення: 01.03.2018).

⁶ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 1).

ховний Суд, а вже відповідний касаційний суд вирішує питання про відкриття провадження і передачу преюдиціального запиту Великій Палаті Верховного Суду або про відмову в такому відкритті. Зі свого боку на задум законотворця Велика Палата Верховного Суду також має право або прийняти преюдиціальний запит та надати відповідний висновок, або відмовити у відповіді на такий запит. При цьому підстави, із яких суд прийматиме те чи інше процесуальне рішення, відсутні. Отже, запропонована у законопроекті № 8030 ідея запровадження преюдиціального запиту є надмірно обтяжливою незрозумілими процесуальними фільтрами доступу до касаційного суду, що, на нашу думку, ускладнює досягнення мети цього законопроекту.

На розгляді у Верховній Раді України перебували також два альтернативних наведеному законопроекти. Йдеться про законопроекти “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України” (далі – законопроект № 3356-1) і “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо повноважень Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції” (далі – законопроект № 3356-2). На відміну від законопроекту № 8030, в інших законопроектах впроваджено інститут преюдиціального запиту не тільки в цивільній юрисдикції, а й у господарській, адміністративній, навіть кримінальній. Водночас у законопроекті № 3356-2 відсутні умови його застосування, суб’єкт ініціювання, процесуальні права учасників судового процесу. На щастя, законопроект № 3356-2 був відхилений профільним комітетом та не підтриманий депутатами Верховної Ради України на пленарному засіданні. Така сама доля спіткала альтернативний законопроект № 3356-1, який 17 березня 2014 р. був відкликаний суб’єктом права законодавчої ініціативи.

З огляду на сказане, на сьогодні цікавим при розгляді питання впровадження інституту преюдиціального запиту в національну правову систему є досвід європейської країни, яка вже пройшла довгий шлях впровадження цієї інституції похідної юрисдикції, а саме Франції. На думку президента Палати Касаційного суду Ж. Буффе, ‘преюдиціальний запит в процесуальному праві Франції відображає тенденцію супротиву наростаючої нормативної інфляції та плинності в тривалому, інстанційному процесі формування судової практики’⁷.

Він також вважає, що:

<...> замість того, щоб дозволити правосуддю втягнутися в помилковий шлях, чому б не дозволити вищому суду негайно повідомити

⁷ Ibon Hualde López, ‘Algunas consideraciones sobre el tribunal y el recurso de casación civil francés’ (2017) 9(1) Cuadernos de Derecho Transnacional 161 <<https://doi.org/10.20318/cdt.2017.3618>> accessed March 5 2018.

яким чином має тлумачитися текст закону, та яким чином ця юрисдикція буде інтерпретувати закон при реалізації своєї процесуальної компетенції.⁸

Ініціатива законодавчого закріплення інституту преюдиціального запиту у Франції була схвалена законом від 15 травня 1991 р. № 91-491⁹. При цьому навіть прибічники цього процесуального нововведення висловлювалися достатньо стримано. Інші процесуалісти виявили цей процес дратівливим і хибним, наголосивши, що лише 'тривале дозрівання справи, збагаченої розбіжними думками суддів і доктринальними дебатами, дає змогу касаційному суду йти правильним шляхом'¹⁰. Дійсно, подання преюдиціального запиту судом першого чи другого ступеня свідчить про інверсію традиційної процедури вирішення казусу, оскільки призводить до того, що Касаційний суд першим висловлює власну позицію, яка закріплюється в акті суду нижчого рівня.

Відповідно до ст. 1031/1 Цивільного процесуального кодексу Франції (*Code de procédure civile*) 'надання висновку із застосування норми за результатами розгляду преюдиціального запиту віднесено до компетенції Касаційного суду'¹¹.

Процедура розгляду преюдиціального запиту також встановлена Кодексом судоустрою Франції (*Code de l'organisation judiciaire*), в якому цьому питанню приділена увага у статтях L441/1–L441/4¹².

Процедура надання висновків, відповідно до процесуального права Франції, поставлена в строгі формальні межі та має задовольняти низку процедурних умов. Сукупно вони полягають у такому.

1. Формальні ознаки преюдиціального запиту:

а) судова ініціативність. Преюдиціальний запит подається судом, який зіткнувся зі складним питанням судового правозастосування. Учасник судового провадження не є суб'єктом ініціативи запиту. Проте він має право ставити питання про доцільність звернення до касаційного суду для отримання висновку;

⁸ Jean Buffet, 'La saisine pour avis de la Cour de cassation Exposé devant les premiers présidents de cour d'appel' (*Cour de cassation*, 29 March 2000) <www.courdecassation.fr/IMG/Les%20avis%20-%20pr%C3%A9sentation%20de%20Jean%20Buffet.pdf> accessed 06 March 2018.

⁹ LOI no 91-491 du 15 mai 1991 modifiant le code de l'organisation judiciaire et instituant la saisine pour avis de la Cour de cassation (1). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000526330&fastPos=1&fastReqId=1119730559&categorieLien=id&oldAction=rechTexte> (accessed: 06.03.2018).

¹⁰ Buffet (n 8).

¹¹ Code de procédure civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=6F9B628183294A8A4DCD3F4759DCA5B9.tplgfr23s_1?idSectionTA=LÉGISCTA000006135939&cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20180317 (accessed: 07.03.2018).

¹² Code de l'organisation judiciaire. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=F88DE07A93ABE9469A96054E16B5B19F.tplgfr24s_1?cidTexte=LEGITEXT000006071164&dateTexte=20180317 (accessed: 07.03.2018).

б) інформативна доступність. Суддя має повідомити учасників судового процесу про свій намір подати преюдиціальний запит до касаційного суду, встановлюючи при цьому термін подання письмових зауважень чи пропозицій. Наявність протиріч у правовій позиції сторін є аргументом на користь доцільності консультативного запиту суду.

Рішення суду про преюдиціальний запит має бути оформлене у відповідну процесуальну форму та надіслане сторонам у спосіб, що забезпечує його своєчасне отримання стороною.

Наведена формальність має суттєве значення з огляду на виключне адвокатське представництво інтересів сторони в Касаційному суді Франції (статті 973, 983 Цивільного процесуального кодексу Франції). Крім того, у Франції про преюдиціальний запит суддя повідомляє також органи прокуратури, яка виконує функції процесуального представництва інтересів держави в суді. Відповідно до французької процесуальної традиції, коли преюдиціальний запит надходить не від апеляційного суду, про намір отримати висновок касаційного суду повідомляється також Перший президент відповідного апеляційного суду та прокурор.

У наведений спосіб має забезпечуватися реалізація принципу гласності в цивільному судочинстві, рівності учасників судового процесу перед законом і судом, а також їхня змагальність.

Після опрацювання запиту, консультативний висновок касаційного суду адресується суду, який надав преюдиціальний запит. Відповідно до процесуального законодавства Франції процесуально-правове значення інституту преюдиціального запиту як способу забезпечення єдності судової практики передбачає процесуальну публічність цієї процедури. Так, висновок касаційного суду за результатами розгляду преюдиціального запиту надається, окрім суду, також органам прокуратури при цьому суді, а також Першому президенту апеляційного суду та Генеральному прокурору;

в) строковість. Розумність строків розгляду справи судом зобов'язує касаційний суд висловити позицію з питань тлумачення правової норми та її застосування у тримісячний термін із моменту надходження запиту;

г) дискретність. Висновок касаційного суду може не зобов'язувати суд, який направив преюдиціальний запит, до дотримання висловленої у ньому правової позиції з питань правозастосування. Вирішуючи спір про право, суд застосовує правову норму з урахуванням аналізу фактичних обставин справи, в дослідженні яких касаційний суд обмежений. Тому, на наше переконання, обов'язковість думки касаційного суду при наданні відповіді на преюдиціальний запит викликає сумнів.

2. Змістовні ознаки преюдиціального запиту:

а) предмет преюдиціального запиту стосується правозастосування. Преюдиціальний запит має стосуватися питання застосування правової норми до спірних правовідносин. Обмеження можливості дослідження фактів при наданні висновку касаційним судом забезпечує принцип незалежності суду від впливу. У протилежному разі касаційний суд перебере на себе повноваження суду нижчої інстанції, чим порушить право на поважний суд. Преюдиціальний запит не має містити опису конкретної ситуації, а також виключатиме можливості оцінки доказів судом;

б) наявність проблеми єдності правозастосування. Предмет преюдиціального запиту становить суттєву та неоднозначну проблему правозастосування. Поставлене питання у тексті преюдиціального запиту судом має обґрунтовано породжувати можливу розбіжність у судовому правозастосуванні. Наведене додатково може підтверджуватися численністю спорів із таких питань правозастосування. Проте наявність протилежної судової практики з питань застосування правової норми не є обов'язковою. Тривіальний характер питання правозастосування не стане предметом розгляду в касаційному суді;

в) питання застосування правової норми, викладене в преюдиціальному запиті, має новаційний характер. Таким критерієм новизни є можливе застосування положень саме нового нормативно-правового акта в повсякденному житті. Ця умова дає змогу поєднати результати тлумачення приписів права навколо нового нормативно-правового акта, з'ясувати вразливі місця відповідного акта законодавства, що сприятиме його вдосконаленню.

Критерієм новизни, відповідно до французької процесуально-правової традиції, є відсутність сталої судової практики застосування правової норми касаційним судом;

г) касаційний суд не розглядає преюдиціальний запит, якщо в його провадженні, у порядку прямої юрисдикції, перебуває касаційна скарга учасника іншого процесу з цих же питань правозастосування. Наведена умова має виключити саму можливість неоднозначного тлумачення правової норми касаційним судом, коли він вже перебуває у стадії касаційного провадження.

Свого часу, аналізуючи матеріали судової статистики, Ж. Буффе зазначив:

Із моменту впровадження інституту преюдиціального запиту в праві Франції (з 1991 р.), середня кількість звернень щороку досягає 17. Найцікавіше те, що 101 із 134 преюдиціальних запитів було подано саме судами першої інстанції. Переважно предмет преюдиціального запиту у Франції стосуєть-

ся застосування законів у сфері приватного права. До кола таких питань слід віднести питання про захист та інформацію споживачів, питання щодо цивільних правоохоронних процедур, питання сімейного права¹³.

Необхідно зазначити, що система преюдиціального запиту має багаторівневість свого процесуального впровадження. Окрім дослідженого (внутрішньонаціонального), інститут преюдиціального запиту поширений у сфері комунітарного права ЄС, а також у процесі застосування конвенціональних норм вищим судовим органом національної правової системи.

Так, з огляду на положення ст. 267 Лісабонської угоди (Доповнення до договору про ЄС та про створення Європейського Співтовариства)¹⁴ нині правом на звернення до Суду ЄС із преюдиціальним запитом володіють юрисдикційні органи всіх держав-членів, причому це може бути не тільки орган судової влади, а й позасудовий орган, який розглядав би правові конфлікти (органи адміністративної юрисдикції).

Відповідно до зазначеної статті Лісабонської угоди:

Суд Європейського Союзу повноважний виносити рішення у преюдиціальному порядку про: а) тлумачення Договорів; б) дійсність і тлумачення актів інституцій, органів або установ Союзу.

Коли подібне питання ставиться перед юрисдикційними органами держави-члена, орган, якщо вважає, що рішення з цього питання є необхідним для вирішення ним справи по суті, може запросити Суд Європейського Союзу ухвалити своє рішення з цього питання.

Зі свого боку, коли подібне питання ставиться у справі, що перебуває на розгляді в національному юрисдикційному органі, рішення якого згідно з внутрішнім правом не підлягають судовому оскарженню, цей орган зобов'язаний звернутися до Суду Європейського Союзу¹⁵.

Відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції вищі судові інстанції договірної сторони Конвенції отримали право:

<...> звертатися до Європейського суду з прав людини щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї¹⁶.

¹³ Buffet (n 8).

¹⁴ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (13th of December, 2007). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN> (accessed: 07.03.2018).

¹⁵ Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (n 4).

¹⁶ Там само.

Отже, касаційний суд, за прикладом суду першої інстанції, може звернутися із конвенціональним питанням до відповідного вищого судового органу та отримати відповідний консультативний висновок щодо конвенціонального правозастосування.

Касаційний суд звертається до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) із преюдиціальним запитом та отримує консультативний висновок за умови, якщо справа перебуває у його провадженні та існує проблемне питання застосування конвенціональної норми або сталої практики ЄСПЛ. При цьому касаційний суд обов'язково зазначає підстави свого запиту і надає інформацію щодо відповідних юридичних та фактичних обставин справи, яка перебуває у його провадженні¹⁷.

Колегія у складі п'яти суддів Великої Палати ЄСПЛ вирішує, чи приймати запит щодо надання консультативного висновку, мотивуючи будь-яку відмову у його прийнятті. Якщо колегія суддів приймає преюдиціальний запит від касаційного суду національної юрисдикції, Велика Палата ЄСПЛ надає такий консультативний висновок¹⁸.

Відповідно до встановленої конвенціональної процедури до складу колегії суддів та Великої Палати ЄСПЛ входить *ex officio* суддя, обраний від договірної сторони, до якої належить суд чи судова установа, що звертається із запитом. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

Відповідно до ст. 3 Протоколу № 16 до Конвенції:

Комісар Ради Європи з прав людини і Висока Договірна Сторона, до якої належить судова установа, що звертається із запитом, мають право подавати свої письмові зауваження і брати участь у будь-якому слуханні. Голова Суду, в інтересах належного здійснення правосуддя, може запропонувати будь-якій іншій Високій Договірній Стороні або особі також подати свої письмові зауваження або взяти участь у будь-якому слуханні¹⁹.

Згідно з Конвенцією 'консультативні висновки передаються суду, який звертається із запитом, та Високій Договірній Стороні, до якої належить така судова установа'²⁰ (ст. 4). При цьому 'консультативні висновки не мають обов'язкової сили'²¹ (ст. 5).

¹⁷ Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (н 4).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

Як вбачається, Протоколом № 16 до Конвенції²² встановлені паритетні нормативні засади забезпечення функціонування інституту преюдиціального запиту з урахуванням суб'єктної диверсифікації.

Висновки. Проведення в Україні конституційної реформи щодо правосуддя дало змогу сформувавши “нове обличчя” Верховного Суду. Цей крок є важливим на шляху утвердження принципу верховенства права в Україні, забезпечення якого має ґрунтуватися на засадах передбачуваності судових рішень, розумних очікувань і збалансованості системи механізмів формування єдиної судової практики. Процесуальним інститутом, який забезпечує таку єдність, є преюдиціальный запит. Позитивний досвід Франції довів його ефективність як інструменту правозастосування. Останнім часом цей інститут похідної юрисдикції набув свого процесуального поширення не тільки в межах національного судочинства європейських країн, а й використовується як засіб уніфікації судової практики в наднаціональній юрисдикції.

Преюдиціальный запит – форма звернення суду певного рівня юрисдикції (який, встановлюючи фактичні обставини, застосовує національне право) до компетентного органу судової влади національної правової системи, який переглядає судові акти першої або апеляційної інстанції в порядку касаційного провадження, для отримання його думки щодо застосування правової норми в спірних правовідносинах шляхом її делегованого тлумачення.

Правова сутність преюдиціального запиту проявляється через його формальні (судова ініціативність, інформативна доступність, строківість, дискретність) і змістовні ознаки (питання застосування права, наявність проблеми єдності правозастосування, новаційний характер проблеми правозастосування, відсутність касаційного провадження із предмета спору в межах преюдиціального запиту в суді).

Національне процесуальне законодавство в контексті конвенціональних зобов'язань України, закріплених у Протоколі № 16 до Конвенції, потребує свого вдосконалення. На сьогодні доцільним є впровадження у правову систему України інституту преюдиціального запиту як способу формування єдиної судової практики.

²² Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (н 4).

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Code de l'organisation judiciaire. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=F88DE07A93ABE9469A96054E16B5B19F.tplgfr24s_1?cidTexte=LEGITEXT000006071164&dateTexte=20180317 (accessed: 07.03.2018) (in French).
2. Code de procédure civile. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=6F9B628183294A8A4DCD3F4759DCA5B9.tplgfr23s_1?idSectionTA=LEGISCTA000006135939&cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20180317 (accessed: 07.03.2018) (in French).
3. LOI no 91-491 du 15 mai 1991 modifiant le code de l'organisation judiciaire et instituant la saisine pour avis de la Cour de cassation. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000526330&fastPos=1&fastReqId=1119730559&categorieLien=id&oldAction=rechTexte> (accessed: 06.03.2018) (in French).
4. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (13th of December, 2007). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN> (accessed: 07.03.2018) (in English).
5. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [On Amendments to the Code of Economic Procedure of Ukraine, the Code of Civil Procedure of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and Other Pieces of Legislation]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII. *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*. 2017. № 96. St. 2921 (in Ukrainian).
6. Pro vnesennia zmin do Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (shchodo zaprovadzhennia instytutu preiudytsiinoho zapytu ta unifikatsii kasatsiinoho provadzhennia) [On Amendments to the Code of Civil Procedure of Ukraine (Concerning the Introduction of the Institute of a Request (Reference) for a Preliminary Ruling and Unification of Cassation Proceedings)]: proekt Zakonu Ukrainy [the Draft Law of Ukraine] vid 9 liutoho 2018 r. № 8030. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63467 (accessed: 01.03.2018) (in Ukrainian).
7. Protokol № 16 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 2 zhovtnia 2013 r. [Protocol № 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 2 October 2013]: ratyfikovano iz zaiavoiu Zakonom Ukrainy [Ratified with Declaration by the Law of Ukraine] vid 5 zhovtnia 2017 r. № 2156-VIII. *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*. 2017. № 88. St. 2678 (in Ukrainian).
8. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27 chervnia 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, on the One Part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and Their Member States, on the Other Part, dated June 27, 2014]: ratyfikovano iz zaiavoiu Zakonom Ukrainy [Ratified with Declaration by the Law of Ukraine] vid 16 veresnia 2014 r. № 1678-VII. *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*. 2014. № 75. T. 1 St. 2125 (in Ukrainian).

Bibliography

Journal articles

9. Ibon Hualde López, 'Algunas consideraciones sobre el tribunal y el recurso de casación civil Francés' (2017) 9 (1) Cuadernos de Derecho Transnacional 161 <<https://doi.org/10.20318/cdt.2017.3618>> accessed 5 March 2018 (in Spanish).
10. Demenchuk D, 'Preiudytialnyi zapyt – odyz iz zasobiv harmonizatsii sudovoi praktyky' [The pre-trial inquiry as one of the means of harmonizing judicial practice] (2015) 4 Pravo i suspilstvo 14 (in Ukrainian).

Websites

11. Jean Buffet, 'La saisine pour avis de la Cour de cassation Exposé devant les premiers présidents de cour d'appel' (*Cour de cassation*, 29 march 2000) <www.courdecassation.fr/IMG/Les%20avis%20-%20pr%C3%A9sentation%20de%20Jean%20Buffet.pdf> accessed 6 March 2018 (in French).

Anatoliy Kostruba

REQUEST (REFERENCE) FOR A PRELIMINARY RULING AS THE INSTITUTE OF DERIVATIVE JUSTICE IN THE LAW OF PROCEDURE OF FRANCE: AN ISSUE OF NATIONAL RECEPTION

ABSTRACT. Setting up of a consistent court practice at the current stage of development of justice in Ukraine is a methodological issue resting on a respective empirical foundation. It is underlain by the lack of approaches in the procedural activities of the Supreme Court which would ensure compliance with the principle of legal certainty. The recent reform of the Ukrainian procedural laws has formed the bases for the administration of justice in the country; however, in the context of the above, some practical aspects of their implementation require respective improvement. It should be noted that in the legal literature no well-established position still exists with regard to the integral mechanism of the uniform court practice, and it still remains uncertain which legal means should ensure its efficiency.

The purpose of the article is to find a solution to the issue of ensuring the sustainable practice of the Supreme Court by providing the rationale for introduction of analog legal structures of the EU community law of procedure and the law of procedure of France into the national legal system.

It is established that a non-uniform application of legal provisions contributes to the deformation of structural consistency of court practice. One of the ways to overcome this process is to introduce the institute of a request (reference) for a preliminary ruling into the national legal system of Ukraine. This institution of derivative justice is gaining its procedural expansion not only within the framework of national judicial procedure in the European countries, but is also used as a means for unification of court practice in supranational justice.

A request (reference) for a preliminary ruling is a form according to which a court of a certain jurisdiction level (which applies national law while establishing the factual

Анатолій Коструба

circumstances) requests a competent judicial authority of the national legal system reviewing court rulings passed at the trial or appellate level via the cassation proceedings to provide its opinion on the application of a certain legal provision in disputed legal relations by means of a delegated interpretation of its meaning.

The legal essence of a request (reference) for a preliminary ruling is manifested through the features of its form (judicial initiative, informatory availability, time limit, discreteness) and content (issue of the application of law, presence of any problem in respect of the consistency of law application, novation nature of the issue of law application, absence of cassation proceedings regarding the subject matter of the dispute within the framework of a request for a preliminary ruling).

The analysis of the law of procedure of France shows that improvement of the national legislation is needed in the context of the convention obligations of Ukraine. It is expedient to introduce into the legal system of Ukraine the institution of a request (reference) for a preliminary ruling as a means of forming the consistent court practice which will ensure appropriate implementation of the requirements of articles 6, 13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and facilitate an enhancement of the level of justice in the country. In this context, a draft law on the introduction of the institute of a request (reference) for a preliminary ruling and unification of cassation proceedings, which has been developed in Ukraine, requires further elaboration taking into account the positive experience of France.

KEYWORDS: a request (reference) for a preliminary ruling; convention obligations; consistency of court practice; law of procedure of France; the Supreme Court; cassation proceedings.